

Warszawa, 14.03.2019 r.

Sprawozdanie z działalności w 2018 roku

W 2018 Instytut kontynuował starania mające na celu uzyskanie dofinansowania na prace teoretyczne, współpracę i kontynuację badań empirycznych, zapoczątkowanych w 1998 roku nad przemianami tożsamości społecznych w Polsce i Rosji. Stronie rosyjskiej nie udało się zapewnić finansowania badania empirycznego na terenie Federacji Rosyjskiej. W Polsce badanie zostało zrealizowane wiosną 2018 roku.

I. Społeczne tożsamości Polaków 2018

Badanie „Społeczne tożsamości Polaków” zostało zrealizowane w sierpniu 2018 roku na losowo dobranej próbie dorosłych mieszkańców Polski (N=1170) metodą wywiadu kwestionariuszowego z wykorzystaniem procedury I-sort polegającej na sortowaniu i późniejszym rangowaniu społecznych samoidentyfikacji. Badanie w 2018 roku jest ostatnim z serii pomiarów realizowanych przy pomocy tej samej procedury w rytmie czteroletnim, rozpoczętej w 1998 roku. Wykonano pomiary w latach 1998, 2002, 2006, 2010, 2014 i 2018 na losowych próbach dorosłych mieszkańców Polski, w latach 1998 i 2002 na losowych próbach dorosłych mieszkańców Federacji Rosyjskiej i w roku 2001/2002 na losowo dobranych młodych mieszkańcach Polski oraz Republiki Federalnej Niemiec (w wieku 15-24 lat). W 2018 roku zrezygnowano z eksperymentów metodologicznych i całe badanie przeprowadzono metodą sortowania i rangowania ponad 40 określeń ze społecznymi przynależnościami/ autokategoryzacjami wypisanymi na papierowych arkusikach.

Celem badania jest monitorowanie przemian postaw Polaków w warunkach transformacji i modernizacji społeczeństwa, zaś dokładniej pokazanie przemian i cech szczególnych ważności postaw wobec różnych obiektów z dziedziny narodowej, dziedziny politycznej, religijnej, zawodowej, demograficznej i in.

Badaczy postaw interesuje przede wszystkim siła postaw (*attitude strength*) rozumiana jako trwałość (*durability*) i oddziaływanie (*impactfulness*), jednak uwaga będzie skierowana na

inny parametr, mianowicie na ważność postaw (*attitude importance*) wobec obiektów (*ang. issues*) narodowych, politycznych, religijnych, zawodowych, demograficznych i in.

Postawa rozumiana jest jako całościowa ocena obiektu postawy w jego otoczeniu, zaś ważność postawy jest to własność subiektywnego osądu własnej postawy wobec obiektu postawy. W badaniach mierzona jest ocena ważności obiektu postawy zamiast oceny ważności postawy - krok dopuszczalny, bowiem oba czynniki są współliniowe. W literaturze¹ ważność postawy wiązana jest ze źródłami w osobie, grupach i wartościach, jest bowiem opisywana jako skutek:

1. stopnia, w jakim obiekt postawy określa interesy osoby (*one's self-interests*), tj. prawa, przywileje, efekty działań, styl życia osoby;
2. stopnia identyfikacji z grupami odniesienia lub innymi osobami uznającymi postawę za ważną (*social identification*);
3. stopnia związku postawy lub obiektu postawy z kluczowymi wartościami osoby (*value relevance*).

Do analizy empirycznych rezultatów badań są zatem wykorzystywane pojęciowe narzędzia teorii racjonalnego wyboru (*one's self-interests*), teorii tożsamości społecznych (TST) i rozmaite ujęcia stawiające w centrum wyjaśnienie relacji ludzi wobec wartości.

Dane empiryczne ujawniając ważność rozmaitych tj. narodowych, politycznych, religijnych i in. obiektów postaw pokazują łączny wpływ tych trzech czynników. Pomiary społecznych samokresleń pozwalają także wypowiadać się na temat konsekwencji ważności postaw wobec obiektów postaw, czyli pokazują ich funkcje:

1. utylitarne tj. jak ważność postawy określa samoocenę, osobistą integralność i in.;
2. funkcje przystosowawcze do grup i innych osób (*social adjustive f.*), tj. jak postawa podtrzymuje i stwarza społeczne granice;
3. wreszcie funkcje ekspresji wartości (*value expressive f.*), tj. wyrażania wartości, samo-ekspresji in.

Relatywna ważność obiektów religijnych względem obiektów rodzinnych, narodowych, politycznych, zawodowych pozwala także przewidywać:

1. takie zachowaniowe skutki ważności postaw jak motywacja do wyrażania/poświadczania postaw i szukania informacji istotnych dla postawy,
2. poznawcze skutki ważności postaw, takie jak motywacja do lepszego opracowania wiedzy (*attitude elaboration*) i większa poznawcza dostępność (*attitude accessibility*), wreszcie

¹ Asia A. Eaton, Penny Visser, 2008. Attitude Importance: Understanding the Causes and Consequences of Passionately Held Views. *Social and Personality Psychology Compass* 2/4, July 2008: 1719–1736.
Lauren C. Howe, Jon A. Krosnick, 2017. Attitude Strength. *Annual Review of Psychology* 2019. 68: 327-351.

3. afektywne skutki ważności postaw – intensywność emocji związanych z obiektem postaw i ich ekstremalność (*attitude extremity*).

Badanie społecznych samookreśleń wykorzystuje pojęciowy aparat psychologii społecznej zastosowany do danych kwestionariuszowych z badań polskiego społeczeństwa i wzbogaca wiedzę socjologiczną o obiektach postaw w funkcji motywatorów. Analiza danych z sześciu pomiarów daje obraz zmian postaw polskiego społeczeństwa. Trwają analizy i opisywanie wyników tego badania wpisującego się w misję Instytutu Badań nad Podstawami Demokracji. Badanie empiryczne w 2018 roku zostało przeprowadzone dzięki dotacji Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego a zrealizowało je Centrum Badania Opinii Społecznej.

II. Tożsamościowe determinanty troski o dobro wspólne

W 2018 roku Instytut kontynuował przygotowania do badania „Tożsamościowe determinanty troski o dobro wspólne”. Opracowano schemat badania, które miałyby część zrealizowaną na losowej próbie dorosłych mieszkańców Polski, oraz część polegająca na badaniu kilku zbiorowości o szczególnych właściwościach, np. laureatów nagrody im. Jana Rodowicza „Anody” (czyli osób wyróżniających się szczególnym heroizmem/poświęceniem), wolontariuszy hospicjów, ochotników do Wojsk Obrony Terytorialnej, manifestantów występujących w obronie praworządności w Polsce i in. Daleko zaawansowanemu przygotowaniu intelektualnej i technicznej strony badania towarzyszy impas w staraniach o finansowanie projektu, który mógłby być sztandarowy dla Instytutu Badań nad Podstawami Demokracji.

We wrześniu 2018 dr Ewa Siellawa-Kolbowska (członek Zarządu IBPD) przedstawiła referat „Young generations: social cohesion or fragmentation? The Case of Poland” na międzynarodowej konferencji „The Social Transformations We Live in: Between Cohesion and Fragmentation” (Midterm Conference of ESA Research Network 36, Nova Gorica, Slovenia, 20-22 .09. 2018). W referacie autorka zaprezentowała wyniki analizy celów życiowych polskiej młodzieży w latach 1992 -2016 odwołując się do koncepcji współczesnych młodzieżowych pokoleń w oparciu o dane z reprezentatywnych, cyklicznych badań młodzieży realizowanych przez CBOS.